

Beata Wołoszuk*
Biała Podlaska

Wartości chrześcijańskie w wychowaniu dzieci w młodszym wieku szkolnym

1. Pojęcie wartości

Problem wartości był obecny w myśli filozoficznej od czasów starożytnych. Platon (427–347 przed Chr.) uważał, że rzeczy są wartościowe, jeśli uczestniczą w doskonaleniu swych transcendentnych pierwowzorów, które nazywał ideami. Idee są wyznacznikami wartości rzeczy, jeśli same uczestniczą w naczelnej idei dobra. Platon uważał, że dobro jest pierwszą zasadą i ostatecznym celem świata. Znajomość idei – według niego – jest warunkiem właściwego wartościowania rzeczy.

Według św. Tomasza z Akwinu samo istnienie rzeczy, rozumiane jako realny warunek możliwości jakiegokolwiek doskonałości we wszystkich kategoriach bytu, jest podstawową wartością. W związku z tym św. Tomasz sformułował główne aksjomaty swojej aksjologii: *Ens et bonum, – et verum, – et unum, – et pulchrum convertuntur*¹. Św. Tomasz uważał, że istotą bytu jest akt, czyli sama doskonałość istnienia tego bytu. Bóg, który jest najwyższym dobrem, jest czystym aktem. Jest pierwszą przyczyną i ostatecznym celem istnienia. Św. Tomasz dzielił dobra na:

- ostateczne, które człowiek wybiera na zasadzie dobrej woli;
- dobra, które wybiera na podstawie sądów intelektualnych.

---

* Dr Beata Wołoszuk, wykładowca w Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

¹ Por. T. Styczeń, *Aksjologia*, w: F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1985, kol. 257.

Jak zauważa S. Kowalczyk, kategoria wartości ma charakter multidyscyplinarny². Wartości są przedmiotem rozważań wielu dyscyplin naukowych. Z pojęciem tym spotykamy się w sztuce oraz w życiu codziennym. Chociaż intuicyjnie rozumiemy znaczenie tego słowa, często mamy trudności ze zdefiniowaniem go.

W niniejszych rozważaniach szczególnie przydatne wydaje się określenie wartości jako tego, „co jest godne pożądania”, na zdobyciu czego człowiekowi najbardziej zależy, jako celu, do którego człowiek dąży. Jak pisze M. Nowak:

Wartości wyrażają to, co być powinno i czego pragniemy, wpisują w rzeczywistość pewien sens ostateczny, ukazują to, co naprawdę istotne i do czego warto dążyć. Są filarami, na których opiera się życie społeczne, osobiste i wspólnotowe. Podstawowe zachowania ludzkie są przez nie motywowane i regulowane. Stanowią podstawowy element ludzkich postaw i przyjętego stanowiska³.

Wielu filozofów podejmowało próbę uporządkowania wartości. Platon twierdził, że najważniejsza jest następująca triada: prawda, piękno i dobro. Bardziej rozbudowaną hierarchię wartości można spotkać u fenomenologów. M. Scheler wyróżnił pięć grup wartości, tak zwanych modalności, i ustalił ich kolejność:

1. wartości absolutne,
2. wartości duchowe (kulturowe),
3. wartości witalne,
4. wartości użyteczne,
5. wartości hedonistyczne.

Najwyżej – wg Schelera – znajdują się wartości absolutne. Wyróżnił wśród nich święte – przypisywane Bogu, bóstwom, określonym zjawiskom przyrodniczym lub społecznym. Wartościom tym ludzie przypisują najwyższe oceny. Wartościom świętym przeciwstawiane są wartości demoniczne⁴.

Wartości duchowe podzielił na trzy grupy:

- wartości estetyczne,
- wartości poznania prawdy,
- wartości moralne (dobro).

Trzecia grupa to wartości witalne, zwane wartościami życia. Dotyczą one zachowania życia oraz zdrowia psychicznego i fizycznego. Na czwar-

---

² S. Kowalczyk, *Człowiek w poszukiwaniu wartości. Elementy aksjologii personalistycznej*, Lublin 2006, s. 126.

³ M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej*, Lublin 2001, s. 393.

⁴ P. Brzozowski, *Opracowanie skali wartości Schelera*, Lublin 1989, s. 41.

tym miejscu Scheler umieścił wartości tego, co jest użyteczne i nieużyteczne, czyli wartości utylitarne. Uważał on, że nie są one wartościami samodzielnymi, ale pochodnymi (na przykład: pilność, roztropność, oszczędność). Na ostatnim miejscu znajdują się wartości związane z przeżywaniem przyjemności lub przykrości zmysłowych i emocjonalnych, czyli wartości hedonistyczne.

2. Wartości chrześcijańskie

Wartości chrześcijańskie to wartości ogólnoludzkie, wzbogacone przez Objawienie. Słusznie pisze M. Nowak, iż „chrześcijanie przyjmują wartości ogólnoludzkie, ale poszukują ich jeszcze większej głębi, ich pełni i integralności, poszukują sensu przekraczającego ten, który zdolny jest nadać im człowiek. Poszukuje się bowiem w chrześcijaństwie jeszcze i tej perspektywy patrzenia na wartości, jaką ma sam Bóg (Objawienie)”⁵. Jak również zauważa M. Nowak, „Wśród chrześcijan pojęcie «zbawienia» zawiera w sobie postęp i wyzwolenie człowieka i w tej kategorii aktywności znajdowały się też działalność katechetyczna i ewangelizacyjna, widziane jako wyzwalające i humanizujące. W tym też sensie rozumie się wychowanie w chrześcijaństwie”⁶. Tak więc, zbawienie chrześcijańskie, które jest darem, jak również zadaniem, domaga się respektowania wartości ogólnoludzkich. „Wartości ogólnoludzkie”, które często bywają określane jako „wartości humanistyczne”, wyrosły z wielowiekowego doświadczenia poszczególnych pokoleń, związanego z przeżywaniem tego, co dobre, cenne i święte⁷.

Trudno podać kompletny wykaz tych istotnych wartości. Na pewno będą nimi te wszystkie, które odnoszą się bezpośrednio do osoby ludzkiej w jej podstawowej godności oraz w całości jej praw, tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym⁸.

Jan Paweł II w przesłaniu papieskim do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego na temat *Ku Konstytucji europejskiej*, mówił o wartościach chrześcijańskich jako duchowym fundamencie Europy. Ojciec Święty wskazywał na wartości, które dotyczą

⁵ M. Nowak, *Podstawy*, s. 395–396.

⁶ Tenże, *O wartościach chrześcijańskich w wychowaniu*, „Kultura i Edukacja” 2 (1992), s. 45.

⁷ Tenże, *Podstawy*, s. 395.

⁸ Zob. G. Confetti, *Jan Paweł II i wartości chrześcijańskie w Konstytucji Unii Europejskiej*, Kalwaria Zebrzydowska 2007, s. 28–29.

godności osoby; świętości życia ludzkiego; centralnej roli rodziny opartej na małżeństwie; wagi wykształcenia; wolności myśli, słowa oraz głoszenia własnych poglądów i wyznawania religii; ochrony prawnej jednostek i grup; współpracy wszystkich na rzecz wspólnego dobra; pracy pojmowanej jako dobro osobiste i społeczne; władzy politycznej pojmowanej jako służba, podporządkowanej prawu i rozumowi, a „ograniczonej” przez prawa osoby i narodów⁹.

Historia ludzkości pokazuje, że dla człowieka zawsze ważne były wartości takie jak: prawda, dobro, piękno – określane jako transcendentalia, a więc od niczego niezależne. Chrześcijaństwo sprawiło, że stały się one bardziej otwarte i dynamiczne. „W różnych ideologiach, w różnych wyznaniach religijnych funkcjonujących na zasadzie ideologii można mówić o specyficznym systemie wartości. Chrześcijaństwo wśród wszystkich innych religii stanowi tutaj wyjątek. Mamy w nim bowiem do czynienia z faktem Wcielenia Boga na naturę ludzką, złączenia wartości boskich i ludzkich”¹⁰.

Wartości osobowe, a wśród nich wartości ostateczne (religia, wiara, zbawienie, miłość, nadzieja), powinny być wzbogacone o wartości społeczne (rodzina, ojczyzna, naród, niepodległość, wolność, patriotyzm).

3. Proces wychowania do wartości chrześcijańskich

Wartości odgrywają bardzo ważną rolę w edukacji i pedagogice. Wspomagają również rozwój człowieka. Nie jest możliwe wychowanie i kształcenie tożsamości młodego człowieka bez konkretnych „drogowskazów”, czyli wartości. Jak słusznie zauważa K. Popielski,

wartości wiążą ludzką egzystencję z życiem, aktywizują przebieg relacji międzyludzkich i są przedmiotem odniesienia dla jednostki. Przyciągają i otwierają na rzeczywistość, zobowiązują i ukierunkowują. W tym znaczeniu można o nich orzekać w terminach rzeczywistości, które umożliwiają jednostce proces autotransformacji, transformacji, ukierunkowania i podejmowania decyzji¹¹.

---

⁹ Jan Paweł II, *Wartości chrześcijańskie duchowym fundamentem Europy*. Przesłanie papieskie do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego nt. «Ku konstytucji europejskiej?», „L'Osservatore Romano” 10–11 (2002).

¹⁰ M. Nowak, *Wychowanie a wartości*, Zeszyty problemowe kwartalnika „Problemy Edukacji”, Nowy Sącz 1993, s. 53.

¹¹ K. Popielski, *Wartości i ich znaczenie w życiu ludzkim*, w: tenże (red.), *Człowiek – wartości – sens*, Lublin 1996, s. 62.

Jak przekazywać wartości, aby proces ten nie był indoktrynacją zastanawia się M. Nowak, który za O. Reboul podaje przykład Jezusa Chrystusa jako Nauczyciela, który mówiąc o wartościach, nie wykazuje intencji wychowywania, mimo to jednak wychowuje. W związku z tym proponowane są następujące strategie:

1. strategia dysonansu (polega na skonfrontowaniu wychowanka z odmiennymi sposobami myślenia i oceniania);
2. strategia świadectwa (polega na pobudzeniu i wyzwolenia w wychowanku mechanizmu identyfikacji, widzianego jako nieświadome przejęcie pewnych cech drugiej osoby);
3. strategia stymulacji (należy ukonkretnić wartości, na które wychowanek jest już wrażliwy)¹².

Bardzo ważną formą poznawania wartości jest działanie na rzecz określonych wartości (na przykład w harcerstwie).

Kształcenie aksjologiczne oznacza rozwijanie i doskonalenie w człowieku sfery odpowiedzialnej za sposób rozumienia wartości. K. Olbrycht, rozważając proces wychowania do wartości, twierdzi, że kształcenie aksjologiczne powinno zawierać

pomoc w uzyskaniu wiedzy o wartościach i wartościowaniu oraz w rozwoju struktur i procesów odpowiadających za: umiejętność rozpoznawania sytuacji wyboru, podejmowania decyzji o przyjęciu postawy wartościującej, wybór celów i środków związanych z określonymi wartościami oraz gotowość do podejmowania i umiejętność realizowania odpowiadających tym wartościom działań¹³.

W związku z tym na kształcenie aksjologiczne – według K. Olbrycht – składa się:

1. nauczanie o sposobach traktowania wartości, o ich uzasadnianiu, konsekwencjach wyboru wartości;
2. odnoszenie działań wychowawczych do pewnych koncepcji wartości.

Internalizacja wartości będzie możliwa, jeśli wartości zostaną:

- poznane,
- zrozumiane,
- zaakceptowane,

¹² Zob. M. Nowak, *Podstawy*, s. 423–424.

¹³ K. Olbrycht, *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Katowice 2000, s. 88.

- wytworzy się do nich pozytywny stosunek,
- podjęte zostaną samodzielne wybory i związane z nimi działania na rzecz realizacji tych wartości¹⁴.

Urzeczywistnieniu wartości sprzyja przestrzeganie następujących zasad:

1. zasada osobowego rozwoju;
2. zasada kształtowania odpowiedzialności za decyzje i wybory;
3. zasada pogłębiania myślenia przyczynowo-skutkowego;
4. zasada własnej autonomii;
5. zasada stałego pogłębiania wiedzy¹⁵.

Mówiąc o znaczeniu wartości w edukacji i o sposobie przekazywania ich wychowankom, nie można pominąć zagadnienia introcepcji wartości. Introcepcja (łac. *intro* – do wewnątrz, *capere* – chwycić, ujmować) to termin, który został wprowadzony przez W. Sterna do personalistycznej psychologii na oznaczenie uznania cudzych wartości i celów za własne.

Problemem tym zajmował się S. Kunowski, który introcepcję wartości rozumiał jako „proces duchowy rozwijającej się osobowości, polegający na nadaniu lub ustaleniu cechy «wartości» i złączenie jej z pewną rzeczą, celem lub normą”¹⁶. Od prawidłowości przebiegu tego procesu autor uzależniał powodzenie całokształtu pracy wychowawczej, w trakcie której wychowanek powinien osiągnąć umiejętność przypisywania wartości określonym rzeczom, zasadom, normom i celom.

Proces wychowania do wartości wraz z ich introcepcją nie może przebiegać spontanicznie. Autor utożsamia go z zaprezentowaną przez siebie warstwicową teorią wychowania, z dojrzewaniem osobowości w poszczególnych warstwach przechodzących przez kolejne podłoża. Odpowiadają temu pewne dziedziny wartości:

1. podłoże biologiczne – wartości zmysłowe,
2. podłoże psychologiczne – wartości witalne,
3. podłoże socjologiczne – wartości społeczne,
4. podłoże kulturalne – wartości duchowe,
5. podłoże duchowe – wartości religijne.

W ostatnim stadium – pisze S. Kunowski – „nastąpi jakby zlanie się wartości, zupełna odpowiedniość wartości obiektywnej najwyższej (Boga) i wartości subiektywnej, w której następuje «Życie w Bogu»¹⁷.

---

¹⁴ Por. tenże, *Dlaczego boimy się wartości w wychowaniu*, „Edukacja i Dialog” 6 (2000), s. 27.

¹⁵ Zob. K. Ostrowska, *Wychowywać do urzeczywistniania wartości*, w: K. Olbrycht (red.), *Edukacja aksjologiczna*, Katowice 1999, s. 23.

¹⁶ S. Kunowski, *Wartości w procesie wychowania*, Kraków 2003, s. 17.

¹⁷ Tamże, s. 51.

Proces wychowania będzie przebiegał prawidłowo, jeśli nastąpi introcepcja antycypacyjna, czyli na rozwijającym się podłożu nastąpi introcepcja wartości już następnego podłoża. Jeżeli odpowiednia wartość nie pojawi się, wówczas następuje involucja – przerwanie dalszego rozwoju, bo – jak pisze autor: „dane podłoże pogłębi się w sobie”¹⁸.

4. Rola środowiska rodzinnego w wychowaniu do wartości dzieci w młodszym wieku szkolnym

Wychowanie, które możemy rozumieć między innymi jako pomoc w przygotowaniu do pełnienia i przyjęcia ról społecznych, formowaniu sumienia, pomoc w personalizacji¹⁹, jest niemożliwe bez wartości. W procesie wychowania i kształcenia rodzice odwołują się do wartości, które dziecko poznaje, wybiera, akceptuje, przyjmuje jako swoje i urzeczywistnia.

Za S. Kunowskim możemy określić, że w potocznym rozumieniu wychowanie to „wszelkie celowe oddziaływanie ludzi dojrzałych (wychowawców) przede wszystkim na dzieci i młodzież (wychowanków), aby w nich kształtować określone pojęcia, uczucia, postawy, dążenia”²⁰.

Wychowanie może również oznaczać „czynną pomoc udzielaną dziecku w jego rozwoju, w aktualizowaniu się jego potencjalnych możliwości [...], jest inspirowaniem do samowychowania, którego warunkiem podstawowym jest rozwój sfery własnej duchowości, a tym samym – własnej samoświadomości aksjologicznej”²¹.

Personalizm, który podkreśla niepowtarzalność, godność osoby i jej prawo do wyboru własnej drogi doskonalenia osobowego, jest przeciwny manipulowaniu treściami kształcenia i wychowania. Nie oznacza to jednak, że wychowanie nie powinno być ukierunkowane. Wprost przeciwnie, powinno być zorientowane na pożądane wartości, takie jak prawda, dobro, piękno, wartości humanistyczne, wartości chrześcijańskie.

Najważniejszym, właściwym i pierwszym miejscem, gdzie dokonują się relacje między wychowankiem a wychowawcą jest rodzina. Wpływ środowiska rodzinnego na kształtowanie się wartości dziecka przebiega dwoma torami: jako świadoma praca wychowawcza oraz jako oddziaływanie niezamierzone. Będzie to oddziaływanie poprzez tok czynności i zdarzeń za-

¹⁸ Tamże, s. 61.

¹⁹ M. Nowak, *Znaczenie wartości w procesie wychowania*, w: K. Popielski (red.), *Człowiek*, s. 254.

²⁰ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Łódź 1981, s. 15.

²¹ W. Dróżka, *Wartości edukacyjne osoby nauczyciela*, w: T. Kukołowicz, M. Nowak (red.), *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, Lublin 1997, s. 353.

chodzących w rodzinie, poprzez sposób ustosunkowania się do tych zdarzeń i czynności oraz postępowanie rodziców czy też ewentualnie rodzeństwa, a szczególnie przez sposób wzajemnego odnoszenia się członków rodziny do siebie²².

M. Ziemska uważa, że właściwymi postawami rodzicielskimi są: akceptacja dziecka, współdziałanie z dzieckiem, dawanie dziecku właściwej dla jego wieku rozumnej swobody, uznanie praw dziecka w rodzinie jako równych, bez przeceniania i niedoceniań jego roli²³.

Na znaczenie akceptacji dziecka w rodzinie zwraca uwagę T. Kukołowicz. Uważa ona, że akceptacja jest drogą do chrześcijaństwa, ponieważ jest wstępem do miłości.

Akceptacja dziecka to przyjęcie go takim, jakie ono jest, z jego cechami fizycznymi, usposobieniem, z jego możliwościami umysłowymi i łatwością osiągnięć w jednych dziedzinach, a ograniczeniami i trudnościami w innych. [...] Istotą akceptacji stanowi przyjęcie w dziecku człowieka, którego nie wolno nam odrzucać ani potępiać, natomiast możemy ganić jego czyny. [...] Do istoty akceptacji należy również poprawianie wszystkich odchyień w zachowaniu, naprowadzanie na prostą drogę, zgodnie z celem i dobrem dziecka²⁴.

Rodzice, którzy są autorytetami dla swoich dzieci, na pewno wpływają w znacznej mierze na wybór ich wartości. Każdy, szczególnie młody człowiek potrzebuje drogowskazu, ukierunkowania, jak ma postępować w życiu, co uznać za priorytet. Rodzic jako autorytet w wychowaniu do wartości powinien wskazywać właściwą drogę w życiu.

Z. Matulka uważa, że proces przekazywania wartości powinien odbywać się poprzez dialog pedagogiczny, który zakłada partnerstwo wychowawcy i wychowanka. Nie tylko wychowawca przekazuje wartości wychowankowi, ale obserwujemy tu interakcję zachodzącą między dwoma podmiotami. Ważne jest, aby zachowania obydwu partnerów były autentyczne²⁵.

Świadomość wychowawcza rodziców zależna jest od ich osobistych doświadczeń, warunków społecznych, kulturowych i politycznych. Często lansowany przez środki masowego przekazu konsumpcyjny styl życia, egoizm, przedkładanie kariery zawodowej nad dobro dziecka ma negatywny wpływ

---

²² Por. M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie i ich wpływ na osobowość dziecka*. w: tenże (red.), *Rodzina i dziecko*, Warszawa 1986, s. 155–195.

²³ Tamże.

²⁴ T. Kukołowicz, *Rodzina wychowuje*, Stalowa Wola 1998, s. 13.

²⁵ Zob. Z. Matulka, *Przekazywanie wartości w procesie edukacji szkolnej*, „Kultura i Edukacja” 1/23 (1998), s. 12–14.

na kształtowanie świadomości wychowawczej rodziców, a w konsekwencji na wychowanków²⁶.

Wiek wczesnoszkolny jest okresem, w którym kształtuje się osobowość dziecka. Jest to szczególnie czas podatności na oddziaływania wychowawcze oraz wzmożonej ciekawości poznawczej. Aktywność poznawcza dziecka jest w tym okresie selektywna, systematyczna i strategiczna²⁷.

Gdy dziecko osiąga dojrzałość szkolną i rozpoczyna naukę szkolną – jak zauważa M. Przetacznikowa

poszerza się i wzbogaca jego środowisko wychowawcze oraz zmieniają się jakościowo formy oddziaływań pedagogicznych, jakim podlega. Większość dzieci pozostaje nadal, przynajmniej przez okres uczęszczania do szkoły podstawowej, w kręgu wpływów wychowawczych domu rodzinnego, inna staje się jednak ich pozycja w rodzinie, zmieniają się obowiązki, wymagania i przywileje; na nowych zasadach układają się stosunki dziecka z rodzicami, rodzeństwem i krewnymi²⁸.

5. Analiza badań empirycznych dotyczących wychowania do wartości chrześcijańskich dzieci w młodszym wieku szkolnym

W obecnej części zostaną zaprezentowane wyniki badań dotyczących wychowania do wartości chrześcijańskich dzieci w młodszym wieku szkolnym. Przedstawione będą opinie dzieci klas III szkoły podstawowej oraz ich rodziców mieszkających w powiecie białskim. Badania zostały przeprowadzone wśród 310 uczniów i ich rodziców.

5.1. Autorytet dziecka (w opinii rodziców)

W wychowaniu do wartości uznawanie autorytetów ma bardzo istotną rolę. Szczególnie młody człowiek potrzebuje ukierunkowania, jak ma w życiu postępować. Rodzice wprowadzający dziecko w świat wartości powinni wiedzieć, kto dla ich dziecka jest ważny, kogo uznaje za swój autorytet.

---

²⁶ Zob. D. Opozda, *Świadomość wychowawcza rodziców*, w: R. Piwowarski (red.), *Dziecko – Nauczyciel – Rodzice. Konteksty edukacyjne*, Białystok–Warszawa 2003, s. 155–161.

²⁷ Zob. M. Kielar-Turska, *Rozwój dziecka*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. V, Warszawa 2006, s. 492.

²⁸ M. Przetacznikowa, *Wychowanie dzieci i młodzieży w wieku szkolnym*, w: M. Przetacznikowa, Z. Włodarski (red.), *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 1986, s. 550–551.

Tabela 1. Autorytet dziecka (w opinii rodziców)

Autorytet dziecka	N	%
Rodzice	194	62,6
Rodzina (rodzeństwo, dziadkowie)	27	8,7
Nauczyciel	101	32,6
Ksiądz, katecheta	20	6,5
Papież Jan Paweł II	15	4,8
Znany sportowiec, aktor, muzyk	11	3,5
Nie ma autorytetu	13	4,2

Zdaniem respondentów autorytetem ich dziecka są przeważnie rodzice (tak sądzą 194 osoby, co stanowi 62,6% wszystkich badanych) i nauczyciele (101 osób – 32,6%). Zdarza się, że autorytetem uczniów bywa ktoś z rodziny, ksiądz, katecheta, Papież Jan Paweł II. 11 rodziców (3,5%) sądzi, że może być to znana osoba publiczna, na przykład sportowiec, aktor, piosenkarz.

5.2. Kształtowanie wartości w opinii dzieci

W niniejszej części zostaną ukazane wypowiedzi badanych dzieci na temat czynników, które ich zdaniem wpływają na wartości przez nich preferowane. Poproszono, aby uczniowie wypowiedzieli się, skąd czerpią wiedzę na temat tego, co jest dla nich dobre a co złe, skąd wiedzą, jak należy postępować w życiu. Zdecydowana większość badanych uczniów (253 osoby – co stanowi 81,6% respondentów) twierdzi, że rodzice wprowadzają ich w świat wartości, 94 osoby wskazuje na nauczycieli (30,3%), 41 (13,2%) na księdza lub katechetę, 29 uczniów (9,4%) uważa, że sami wiedzą, jak należy postępować, jakich wyborów dokonywać. 5,5% badanych dzieci jest zdania, że rówieśnicy lub środki masowego przekazu wpływają na wybór ich wartości. 13 osób (4,2%) nie miało zdania na ten temat.

Tabela 2. Osoby wpływające na wybór wartości a płeć dziecka

Wyszczególnienie	Płeć dzieci				Razem	
	chłopcy		dziewczynki			
	N	%	N	%	N	%
Nie wiem	10	6,5	3	1,9	13	4,2
Rodzice	120	77,4	133	85,8	253	81,6
Nauczyciele	39	25,2	55	35,5	94	30,3
Sam wiem (Sumienie)	15	9,7	14	9,0	29	9,4
Ksiądz, Katecheta	13	8,4	28	18,1	41	13,2
Inna odpowiedź	11	7,1	6	3,9	17	5,5
Razem	155	100,0	155	100,0	310	100,0

Płeć badanych w pewnym stopniu wpływa na sposób udzielanych na powyższy temat odpowiedzi, jednak różnice nie są istotne statystycznie (Chi-kwadrat Pearsona wynosi 3,633; $p=0,057$).

Tabela 3. Osoby wpływające na wybór wartości a miejsce zamieszkania

Wyszczególnienie	Typ miejscowości				Chi-kwadrat Pearsona	
	miasto		wieś		wartość	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
	N	%	N	%		
Nie wiem	5	3,1	8	5,3		
Rodzice	143	89,4	110	73,3	13,276	0,000
Nauczyciele	60	37,5	34	22,7	9,223	0,01
Sumienie	6	3,8	23	15,3	12,250	0,000
Ksiądz, katecheta	19	11,9	22	14,7	0,526	0,468
Inna odpowiedź	12	7,5	5	3,3	2,593	0,107
Razem	160	100,0	150	100,0		

Przez zastosowanie testu Chi-kwadrat Pearsona można stwierdzić, że odpowiedzi mieszkańców miast i wsi różnią się istotnie statystycznie w ($p < 0,001$) jeśli chodzi o odpowiedź „rodzice” i „sumienie”.

W edukacji aksjologicznej uznawanie autorytetów odgrywa ważną rolę. Młody człowiek powinien posiadać wzorce, którymi miałby się kierować w życiu. Istotne więc wydaje się, kogo chcą naśladować badani uczniowie, kto jest dla nich najważniejszy, czyli kogo uważają za swój autorytet.

Dla większości badanych dzieci rodzina odgrywa najważniejszą rolę w życiu (70% badanych uważa, że to rodzina, rodzeństwo są najważniejsi w ich życiu, 56,1% respondentów wymienia rodziców, 17,7% twierdzi, że Bóg jest dla nich najważniejszy, 11% wskazuje na kolegów i koleżanki. 14 osób (4,5%) podaje, iż ich ulubione zwierzątko jest dla nich najważniejsze w życiu²⁹.

Tabela 4. Kto jest najważniejszy w życiu dziecka (rozkład liczebności w zależności od przynależności od płci badanego)

Wyszczególnienie	Płeć dzieci				Razem	
	Chłopcy		Dziewczęta		N	%
	N	%	N	%		
Nie wiem	1	0,6	1	0,6	2	0,6
Rodzice	75	48,4	99	63,9	174	56,1
Rodzina, rodzeństwo	103	66,5	114	73,5	217	70,0
Rówieśnicy	20	12,9	14	9,0	34	11,0
Bóg	25	16,1	30	19,4	55	17,7
Ulubione zwierzę	5	3,2	9	5,8	14	4,5

Odpowiedzi dziewcząt i chłopców różnią się w pewnym stopniu, jednak różnice nie są istotne statystycznie. Dziewczęta częściej niż chłopcy wymieniają rodziców jako osoby najważniejsze w ich życiu. Natomiast rówieśnicy odgrywają większą rolę w życiu badanych chłopców niż w życiu dziewcząt.

²⁹ Część respondentów podawała więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 5. Kogo chcą naśladować badani uczniowie

Osoby godne naśladowania	N	%
Nie wiem	4	1,3
Rodzice	150	48,4
Rówieśnicy	10	3,2
Nauczyciele	10	3,2
Ktoś z rodziny (np. dziadkowie, ciotka)	6	1,9
Papież Jan Paweł II	6	1,9
Osoby popularne np. (znani artyści, sportowcy)	69	22,3
Ksiądz, katecheta	12	3,9
Podany konkretny zawód	3	1,0
Jezus	23	7,4
Rodzeństwo	12	3,9
Nikt	5	1,6
Razem	310	100,0

Zdaniem badanych uczniów osoby godne naśladowania to przede wszystkim rodzice – tak uważa prawie połowa badanych (48,4%). Dla znacznej grupy badanych (22,3%) wzorem do naśladowania są osoby popularne, znane ze środków masowego przekazu (sportowcy, aktorzy, piosenkarze). 7,4% badanych uczniów twierdzi, że ich wzorem jest Jezus Chrystus.

5.3. Wartości preferowane przez rodziców

Hierarchia wartości rodziców będzie miała zapewne wpływ na wartości preferowane przez ich dzieci. Dlatego konieczne wydaje się poznanie hierarchii wartości rodziców.

Tabela 6. Wartości preferowane przez rodziców

Lp.	Wartości preferowane przez rodziców	N	%
1	rodzina	200	64,5
2	ojczyzna, patriotyzm	181	58

Cd. tabeli 6.

Lp.	Wartości preferowane przez rodziców	N	%
3	Bóg, religia	178	57
4	uczciwość	178	57
5	prawdomówność, prawda	160	51,6
6	pokój	159	51,3
7	miłość	158	50,9
8	wiedza, mądrość, inteligencja	149	48
9	dobro	148	47,7
10	zdrowie	148	47,7
11	szacunek	130	41,9
12	honor	106	34
13	pomaganie innym	90	29
14	sprawiedliwość	50	16
15	szczerłość	48	15,4
16	życzliwość	46	14,8
17	konsekwencja	30	9,6
18	rzetelność	20	6,4
19	radość życia	15	4,8
20	pracowitość	14	4,5
21	lojalność	13	4,1
22	przyjaźń	13	4,1
23	odwaga	10	3,2
24	tolerancja	9	2,9
25	zaufanie	9	2,9
26	wierność	7	2,2
27	piękno	6	1,9
28	kultura osobista	5	1,6
29	wolność	3	0,9
30	harmonia	2	0,6

Wartościami, które badani rodzice uważają za najważniejsze w ich życiu są: rodzina (64,5% badanych wymienia tę wartość), patriotyzm (58%), Bóg (57%), uczciwość (57%), prawda (51,6%), pokój (51,3%), miłość (50,9%), wartości poznawcze (48%), dobro (47,7%) i zdrowie (47,7%).

W pierwszym etapie badania (badanie *Kwestionariuszem dla rodziców*) respondenci zostali poproszeni o podanie własnej hierarchii wartości. Dość duża grupa rodziców (33,5%) nie podjęła się tego zadania. Dlatego, aby poznać opinię rodziców na tak istotne zagadnienie dotyczące wartości preferowanych przez rodziców, respondenci zostali poproszeni o wypełnienie Skali Wartości Schelerowskich. Badanie SWS pozwoliło poznać, jakie wartości preferują rodzice. Prezentują się one następująco:

1. świętości religijne,
2. świętości świeckie,
3. wartości moralne,
4. wartości prawdy,
5. sprawność i siła fizyczna,
6. wytrzymałość,
7. wartości hedonistyczne,
8. wartości estetyczne.

Najbardziej przez rodziców cenione są wartości religijne, natomiast najmniej wartości estetyczne.

5.4. Hierarchia wartości badanych dzieci (na podstawie *Kwestionariusza dla dzieci*)

Zadaniem badanych uczniów było uporządkowanie według ważności (co według dzieci jest najważniejsze) następujących wartości: wiedza, dobro, piękno, prawda, zdrowie, Bóg, rodzina.

Uczeń nadał każdej wartości określoną rangę. Zsumowanie otrzymanych wyników (za każde miejsce dana wartość otrzymała określoną liczbę punktów; pierwsze miejsce 7, drugie 6 itd.) pozwoliło stworzyć hierarchię wartości uczniów edukacji zintegrowanej.

Tabela 7. Hierarchia wartości dzieci

Lp.	Wartość	Liczba punktów
1	Bóg	1647
2	rodzina	1541
3	zdrowie	1523

Cd. tabeli 7.

Lp.	Wartość	Liczba punktów
4	prawda	1486
5	piękno	1228
6	wiedza	633
7	dobro	622

Tabela 8. Hierarchia wartości dzieci (na podstawie techniki *Napisz i narysuj*)

Lp.	wartość	liczba punktów
1	rodzina	1623
2	wartości religijne	674
3	miłość	406
4	dom	313
5	nauka	276
6	przyjaźń	220
7	zdrowie	208
8	hobby	183
9	sport	142
10	przyroda	132
11	ulubione zwierzę	92
12	pożywienie	84
13	dobro	42
14	szczęście	41
15	prawda	27
16	pieniądze	21
17	praca	20
18	pokój, bezpieczeństwo	19
19	ojczyzna	4
20	piękno	3

Na podstawie analizy rysunków przedstawiających wartości najbardziej cenione przez uczniów można stwierdzić, że wartościami najbardziej preferowanymi przez badanych są: rodzina, wartości religijne (Bóg, Pan Jezus), miłość, dom (można w zasadzie uznać „dom” za symbol rodziny, jednak w badaniach uznano, że jest to odrębna wartość – miejsce ważne dla dziecka, gdzie czuje się ono bezpiecznie, dobrze), nauka, przyjaźń, zdrowie.

Na podstawie przeprowadzonych obliczeń statystycznych i przy wykorzystaniu testu Chi-kwadrat stwierdzono, że płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie rodziców wpływa w pewnym stopniu na sposób udzielania odpowiedzi na powyższy problem, jednak różnice nie są istotne statystycznie ($p > 0,05$).

Najważniejszą wartością w życiu chrześcijanina jest Bóg. Wartości święte w Schelerowskiej hierarchii wzorcowej uznane są za wartości najwyższe. Wartością najbardziej cenioną przez uczniów (na podstawie kwestionariusza ankiety) klas III okazał się Bóg. Dla badanych rodziców również wartością najważniejszą są świętości religijne (na podstawie badania SWS). Można więc stwierdzić, że dla dzieci – tak jak i dla ich wychowawców wartości religijne są bardzo ważne.

Do wartości społecznych możemy zaliczyć między innymi: patriotyzm, ojczyznę, rodzinę, miłość, niepodległość, pokój, sprawiedliwość. Wartości te, za autorem SWS, P. Brzozowskim, możemy nazwać świętościami świeckimi. Wartości te zostały wysoko ocenione przez badanych uczniów i ich rodziców. Wartości poznawcze: mądrość, wiedza, prawda, poznanie, są niemal w takim samym stopniu cenne dla wychowawców, jak i ich podopiecznych.

Wartości moralne (dobro, uczciwość, sprawiedliwość), szczególnie w ujęciu aksjologii personalistycznej, odgrywają ważną rolę w życiu człowieka. Wpływają na jakość życia człowieka, jego duchową dojrzałość, pomagają zrozumieć potrzeby innych ludzi. Rodzice w badaniu SWS umieścili wartości moralne na 3 miejscu, po świętościach religijnych i świętościach świeckich. Dla dzieci wartości te są mniej ważne (porządkując wartości, dobru przyznali ostatnie – 7 – miejsce).

Wnioski

1. Przeprowadzone badania empiryczne ukazują, iż rodzina odgrywa bardzo ważną rolę w wychowaniu do wartości dzieci w młodszym wieku szkolnym.
2. Wartościami, które badani rodzice uważają za najważniejsze w ich życiu, są: Bóg, rodzina, patriotyzm.

3. Dzieci wybierały wartości podobne do tych, które cenią ich rodzice (Bóg, rodzina, miłość). Tak więc za wychowanie do wartości dzieci w młodszy wiek szkolnym odpowiedzialni są przede wszystkim rodzice, którzy są największym autorytetem dla swoich dzieci.

Christian Values in Young Learners Education (Summary)

This article is devoted to the role of family environment in shaping the values of a young learner. A child's personality is set at an early school age. It is a special period of a child's susceptibility to formative influences and his increased cognitive curiosity. A theoretical section of the article explicates the notion of Christian values and looks at the process of values-oriented education as well as the role of family environment in values-oriented education of young learners. The empirical section of the article presents findings of research into Christian values-oriented education of young learners. The research was carried out involving 310 grade three students and 310 parents. The research has proven that family plays a crucial role in values-oriented education of young learners. The parents have viewed God, family and patriotism as prime values in their lives. The children have made a choice of the values similar to those which their parents hold in high regards (God, family, patriotism).